

Pilarova psihologija — nezaobilazni prinos izgubljen u vremenu

Pregledom bibliografije o Pilaru, razvidno je da su o njegovom liku i djelima prije Drugog svjetskog rata prvenstveno pisali povjesničari, sociolozi i geopolitičari te, u manjoj mjeri, filozofi i književnici. Takva praksa nastavljena je i nakon uspostave hrvatske državne samostalnosti, kada su njegova djela ponovo postala dostupna.

U »Bibliografiji radova Ive Pilara«, objavljenoj u *Godišnjaku Pilar* (2001., str. 273-279), S. Lipovčan navodi četiri jedinice pod poljem *Psihologija*, objavljene u periodu između 1922. i 1929. godine. Među njima je knjiga — rasprava *Borba za vrijednost svoga »Ja«*. Iako prva objavljena, predstavlja najznačajnije djelo u tom kontekstu (op. a.). To djelo se, inače, svrstava među najvrjednija Pilarova djela, o čemu naročito svjedoči ocjena Jaroslava Šidaka (vidi *Godišnjak Pilar*, 2001. str. 212). Valja, međutim, napomenuti da je to jedno od najmanje poznatih Pilarovih djela, objavljeno 1922. godine u Zagrebu (Naklada St. Kugli). Međutim, i u okviru polja Sociologije, Etnografije, Etnologije i Antropologije, gdje Lipovčan navodi deset jedinica, neke od njih, u manjem ili većem dijelu, odnose se i na psihološke rasprave (npr. »Biološka počela ljudskog života«). U okviru ostalih polja psihologija nije prisutna u naslovu, ali čitanje i analiza djela otkriva, u većem broju i tih jedinica, bavljenje autora psihološkim analizama aktera ili socijalnog konteksta.

Moguća su dva kriterija za kritičko vrednovanje »Pilarove psihologije«. Jedan bi se mogao uvjetno nazvati »vrijednosno neutralnim«, a drugi »afirmativnim«. Prema oba kriterija moguće je odabrati jedan od dva pristupa — pristup po kojem se analizira sadržaj djela u kontekstu vremena njegovog nastanka, s obzirom na duh vremena (»zeitgeist«) ili stupanj razvoja znanosti (u ovom slučaju psihologije), ili pristup iz suvremene znanstvene perspektive (u ovom slučaju psihološke), usmjeren na socijalni kontekst djela i/ili vrednovanje Pilarovih psiholoških analiza. Ovi pristupi zahtijevaju ozbiljan uvid u teorijske i povijesne aspekte Pilarovih djela, a pristup iz suvremene perspektive i uvid u razvoj znanstvenih paradigmi u dvadesetom stoljeću, iz kojih Pilar promatra fenomene koje analizira. To stoga, jer Pilar analizama fenomena prilazi vrlo temeljito služeći se, za njegovo vrijeme, suvremenim teorijskim spoznajama iz gotovo svih društvenih i humanističkih znanosti.

»Pilarova psihologija« obuhvaća tri vrste tekstova i sadržaja. Prva vrsta su tekstovi koje su i nepsiholozi svrstali u psihologijske (npr. *Borba za vrijednost svoga »Ja«*); druga vrsta odnosi se na tekstove u kojima su, iako nisu svrstavani u psihologijske, znatno zastupljene psihološke analize (npr. »Biološka počela ljudskog života«), a treća vrsta su pojedinačne psihološke analize u tekstovima u kojima je predmet analize dominantno nepsihološkog karaktera (npr. »Prilog južnoslavenskom pitanju«). Valja, međutim, naglasiti da su svi psihološki tekstovi i

sadržaji koje je Pilar napisao, povezivi s njegovim središnjim psihološkim djelom *Borba za vrijednost svoga »Ja«*. Drugim riječima, analiza tog djela nužan je uvjet za razumijevanje i kritičko vrednovanje ostalih tekstova i sadržaja.

Pilar je, kako je spomenuto, svoju raspravu pisao u razdoblju između 1917. i 1922. godine, a najnoviji citati u knjizi su iz 1919.

Valja posebno napomenuti da se ni jedna od spomenutih Pilarovih psiholoških analiza i tekstova ne naslanja niti izravno proizlazi iz dotadašnjih postignuća i razvoja znanstvene psihologije. Međutim, to ne znači da postignuća znanstvene psihologije nisu prisutna u citiranoj literaturi i da nisu bila Pilaru poznata. To se posebno odnosi na autora kojeg u tom kontekstu najčešće citira — Wilhelma Wunndta (1912.), utemeljitelja znanstvene psihologije. Ostala tada poznata psihološka postignuća uglavnom preuzima od njemačkih pedagoga, engleskih i francuskih sociologa te iz *Povijesti filozofije* A. Bazale (1909.).

Šturo navođenje psihološke literature i autora u kontekstu filozofskih, socioloških, književnih, religioških i geopolitičkih izvora, ne umanjuje bitno vrijednost Pilarovog djela kao primarno psihološkog, ili dominantno sociopsihološkog. Tome nije temeljni razlog što socijalna psihologija, pa i psihologija kao znanost, nije bila toliko razvijena ili, preciznije rečeno, poznata kao ostale navedene discipline, a posebice filozofija. Naime, u to vrijeme, osim eksperimentalne psihologije, Watson je počeo utemeljivati klasični biheviorizam, engleski i američki funkcionalizam i bio je na vrhuncu razvoja, Freud je već bio poznat po svojim knjigama *O seksualnoj teoriji — totem i tabu* i *Psihopatologija svakodnevnog života* (1901.), a McDougal (1908.), Allport (1924.) i drugi, počeli su utemeljivati socijalnu psihologiju. Posebice dvadesetih godina, engleski, američki i njemački psiholozi bavili su se istraživanjima o utjecaju naslijeđa i okoline na razvoj ličnosti, a najpoznatiji psihološki časopis u to vrijeme *American Journal of Psychology* bio je pun radovima o eugenici. Upravo to su psihološki okviri i kategorije koji su u Pilarovoj knjizi vrlo zastupljeni. Međutim, većinu svojih psiholoških analiza i zaključaka koji se odnose na spomenute okvire, Pilar ne temelji na postignućima tadašnje psihologije, već iz spomenutih perspektiva koje su mu bliskije i koje ga kao autora mnogo više određuju, stvara poseban sociopsihološki pogled na čovjeka, njegovo naslijeđe, osobine, odnos prema okolini te mogućnosti njegovog utjecaja na vlastiti tjelesni i duhovni razvoj. Budući da Pilarov pogled na čovjeka, njegov razvoj, odnose s okolinom i drugim ljudima te njegove temeljne psihološke osobine, u njegovoj knjizi ima okvire cjelovitog pogleda, ako uzmemo u obzir vrijeme nastanka djela, Pilarovu temeljitost i erudiciju te duh vremena, možemo bez mnogo skepse tvrditi da je *Borba za vrijednost svoga »Ja«* Pilarova originalna psihosocijalna teorija ljudskog razvoja, s dodanim praktično-primjenjivim savjetima i sadržajima. Međutim, kako je i u mnogim drugim svojim radovima bio često zaboravljan, posebice poslije smrti, značajnija svjedočanstva o vrijednosti ovog njegovog djela dolaze nam od Bazale (1922.) i Šidaka (1965.) koji ga vrednuje kao Pilarovo glavno djelo.

• Vlado Šakić